

בסוד עבדיך

דמית הדר כבוד הודך

❖ בס"ד ❖ גליון ק"ז ❖ פרשת כי תשא תשפ"ד ❖ זיהי ימים רבים ❖ הנושא: מנחה גדולה או מנחה קטנה ❖

הפטרת פרשת כי תשא

"זיהי ימים רבים ודבר ה' היה אל אליהו... וירא כל העם ויפלו על פניהם ויאמרו ה' הוא האלקים ה' הוא האלקים" (מלכים א' י"ח א'-ל"ט). ובפסד"מ ובני ספרד מתחילין "וישלח אחאב" (פסוק כ'). ובני תימן ממושיכין עד "וילך זרעאלה" (פסוק מ"ה). ומבואר בהפטרה שה' עצר את השמים ולא ירדו גשמים שלש שנים, ואליהו הוכיח את אחאב שסיבת הרעב הוא על שעזבו מצות ה' ועבדו לבעל, ואם ברצונו שירדו גשמים שיקבץ את כל ישראל ונביאי השקר להר הכרמל, ואליהו הוכיח אותם שהם פוסחים על שתי הסעיפים ואם ה' האלוקים לכו אחריהו ואם הבעל לכו אחריהו, ואליהו ניסה את נביאי הבעל שיכינו קרבן במזבח ויראו אם יכולים להוריד אש מן השמים, וכשלא ירד האש בנה אליהו מזבח והעלה קרבן, ובעלות המנחה התפלל אל ה' שיתקדש שמו בעולם, וירדה אש מן השמים ואכלה את הקרבן, וכל העם נפלו על פניהם ואמרו "ה' הוא האלקים ה' הוא האלקים".

וכתב הלבוש (או"ח סי' תרפ"ה סעי' ו') שמפטרין בתוכחות אליהו על עזבם את ה' ועבדם את הבעל, שהוא דוגמת תוכחת משה את ישראל על מעשה עגל שבפרשה.

תפילה בזמן מנחה קטנה עדיף

כתב הרמב"ם (הל' תפילה פ"ג ה"ב) כבר אמרנו שתפילת המנחה כנגד תמיד של בין הערבים תקנו זמנה, ולפי שהיה התמיד קרב בכל יום בתשע שעות ומחצה, תקנו זמנה מתשע שעות ומחצה, והיא הנקראת מנחה קטנה, ולפי שבערב הפסח שחל להיות בערב שבת היו שוחטין את התמיד בשש שעות ומחצה, אמרו שהמתפלל מאחר ששעות ומחצה יצא, ומשהגיע זמן זה הגיע זמן חיובה וזו היא הנקראת מנחה גדולה.¹ ודקדק הבית יוסף (סי' רל"ג) בדבריו, שעיקר זמן תפילת המנחה לתחילה הוא מתשע שעות ומחצה ולמעלה, וזמן מנחה גדולה שאמרו הוא רק שבדיעבד אם התפלל משעה זו יצא ידי חובתו, לפי שהיא כנגד דבר שאינו תדיר בכל יום. ובמחזור ויטרי (סי' צ"ט), מי שיש לו לעשות דבר וידוע שלא יפנה למנחה, יתפלל תפילת המנחה משש שעות ומחצה ולמעלה. ומשמע שלכתחילה אין להתפלל מנחה גדולה. וכן מבואר בארחות חיים (הל' תפילה סי' צ"ה), וכן משמע במאירי (יומא כח.).

וכתבו התוס' (פסחים קז. ד"ה "סמוך למנחה"), דהטעם דקרי ליה מנחה, דאמרין בברכות (ו:) הוי זהיר בתפילת המנחה שאף אליהו לא נענה אלא בתפילת המנחה, ושמו נענה בשעת הקרבת מנחה, שהיתה קריבה בין הערבים, ולכך קרי ליה תפילת מנחה שאז היה עת רצון.² ומדבריהם הוכיח המגן אברהם (ריש סי' רל"ב), דעיקר זמנה היא בעת מנחה קטנה, דאז היא זמן הקרבת המנחה אחר התמיד של בין הערבים.³

וכן פסק השו"ע (סי' רל"ג סעי' א'), מי שהתפלל תפילת המנחה לאחר ו' שעות ומחצה ולמעלה יצא, ועיקר זמנה מטי' שעות ומחצה.⁴

תפילה בזמן מנחה גדולה עדיף

כתב בסידור הרס"ג (עמ' כ"ח), אלא גם תפילת המנחה כל מה שהיא קרובה יותר לשעה השביעית הרי זה עדיף. ובספר המנהיג (דיני תפילה סי' פ"ב), ומ"מ מצוה מן המובחר לתפילת מנחה החצי האחרון של שעה שביעית, עד חצי האחרון של שעה עשירית וזהו מנחה גדולה, ומשם ואילך עד הערב מנחה קטנה. ובספר המנהיג (פי' על מסכת כלה רבתי עמ' כ"ג) כתב, דתפילת המנחה גדולה חובה וכן עיקר, וראיה מדכתיב (תהילים כ"ה י"ח) "ערב ובוקר וצהרים ואשחה", וצהרים היא שעה שישית שחמה בראש כל אדם כצאת השמש בגבורתו, מלשון "צוהר תעשה לתיבה". וכ"כ בערוך השולחן (סי' רל"ג ס"א) בשם ר"ש פרחון (במחברת הערוך - ערך "מנחה"), וכן מנהג כל ישראל בכל מקומות מושבותיהם, חוץ מארץ אדום מפני שהיו מתחילה עניים הולכים בכפרים עד הערב, חוזרין לבתיהם ומתפללין מנחה ומעריב בשעה אחת וכו', שמנחה קטנה תקנו חכמים רק לפועלים שאינם יכולים להתפלל בזמן מנחה גדולה, אבל מי שאינו פועל ואינו מתפלל מנחה גדולה אינו רואה סימן ברכה לעולם.

וביומא (כח:) א"ר ספרא צלותיה דאברהם מכי משחרי כותלי. וכתב הריטב"א היינו מתחילת שבע שעות חצי היום וכו', ורב ספרא ודאי בעיקר הדין אתא לאשמועינן שיתפלל האדם בעת ההיא. וכן הוכיחו מדברי הגמ' בשו"ת גינת ורדים (או"ח כלל א' סי' ל"ד) ובשו"ת יד אהרן (או"ח הגי' הטור סי' רל"ג) שעיקר הזמן הוא מנחה גדולה. ובחידושי רז"ה (לר' זאב מבראד - חידושי ברכות דיני ק"ש ותפילה סי' ט' סעי' ה') כתב, עיקר תפילת המנחה הוא להתפלל מנחה גדולה דהיינו משש שעות ומחצה עד תשעה ומחצה, לפי שבאותן שעות היתה שחיטת זריקת התמיד של בין הערבים לפעמים וכו', ואברהם אבינו ע"ה היה מתפלל מנחה גדולה, וכן בעזרה היו מתפללין מנחה גדולה וכן עיקר,⁵ ועיי"ש שהביא שכן מבואר בוזהר חדש (בראשית ל:).

כל הזמן ראוי לתחילה לתפילת מנחה

ובשו"ת הרי"ף (סי' ש"ח) מבואר, שכל הזמן מן שעות ומחצה עד הערב ראוי להתפלל מנחה לתחילה. וכן דקדק הבית יוסף (ס' מדברי הטור שכתב, וזמנה משש שעות ומחצה ולמעלה עד הלילה. והביא שכן משמע בדברי שו"ת הרא"ש (כלל ד' סי' ט').⁶ וכתב בביאור הגר"א (סי' א'), אבל רש"י מפרש אף לתחילה, אלא דעיקר זמנה מזמן מנחה קטנה.⁷ וכתב בדמשק אליעזר (על ביאור הגר"א), שכונת הגר"א לדברי רש"י (ברכות כו: ד"ה "מנחה גדולה") אם בא להקדים תמיד של בין הערבים אינו יכול להקדימו קודם

1 ויחיד הגר"ח ברלין (הובא בלוח א"י), דלפי זה בערב פסח הוי מנחה גדולה לתחילה, דבזמן המקדש התמיד היה קרב בשש שעות ומחצה. (ויש לדון אם בפסח שני ניתן לתחילה להתפלל מנחה גדולה, שהרי במקום שרבים נדחו לפסח שני, לכאורה הוי מקדימין את הקרבת התמיד).
 2 ועיי"ש שהקשה על דברי הגר"ח ברלין, מהא דכתב השערי תשובה (או"ח סי' תנ"ח ס"א), דאף המדקדקין דבכל השנה חוששין לדעת הרמב"ם שלא להתפלל לתחילה מנחה גדולה, מ"מ בערב פסח מתפללים קודם עשיית המצות, ותמה עליהם שאחר עשיית המצות שהם פנים לגמרי אין חשש שכחה, וגם עכשיו שקורין לבית הכנסת ליקח למיחש שמא ישפיע, עכ"ד. ומשמע דאי לאו משום שכחה - גם בערב פסח שהיו מקריבין התמיד בזמן מנחה גדולה, יש לחוש לדעת הרמב"ם ולהתפלל מנחה קטנה.
 3 וכתב הערוך השולחן (סי' רל"ב סעי' א'), דשבעת הקרבת המנחה הוי עת רצון, דאז הוי מנסכיך ניסוך הדין ושרו הלויים בכלל שיר, ובמנחה של בין הערבים הוי עת רצון יותר ממשחרית, משום שהיא בסוף כל העבודות כדאיתא ביומא (לד.). והיא העבודה האחרונה ביום וחביבה ורצויה כמו תפילת נעילה ביוה"כ"פ, ולכן הוי עת רצון.
 4 ויש לבאר בזה מה שתקנו בפיוט המבדיל - "חֲלָפָה עֹנֶת מִנְחָתִי - מִי יִתֵּן מִנְחָתִי", לפי שנתקנה עבור הש"ץ לומר בפיוט תפילת נעילה, (וכמבואר באגודה סוף מסי' יומא, ובמהלגי מהרי"ל סדר נעילה אות כ"ט), ועיי' בבי' סי' תרכ"ד שהביא בשם המרדכי יומא תשכ"ז, שנהגו לאומרה במוצאי יוה"כ"פ, והיינו כיון ש"מימנת התמיד" חביבה ורצויה, שנתקנה כנגד תפילת נעילה וכנגד העבודה האחרונה ביום, ולכן הוי עת רצון.
 5 ועיי"ש במגן אברהם, שהביא בשם הירושלמי (ברכות פ"ד ה"א), שנתקנה תפילת המנחה כנגד הקטורת, שהיתה קריבה בין תמיד למנחה. ובפרי מגדים (סי' רל"ד מ"ז ס"ק ב') כתב, דנתקן כנגד העלאת אברים של התמיד לזמנו. ובפני יהושע (ברכות כו:) כתב, שתפילת מנחה נתקנה כנגד הקרבת נסכי תמיד.

4 והברכי יוסף והשערי תשובה (סי' רל"ג), הביאו בשם שו"ת הרדב"ז (סי' תרע"ו), שהביא דעת רבינו חננאל (ברכות כז:), דלהתפלל מנחה לאחר פלג המנחה עדיף טפי מבתחילת זמן מנחה קטנה. וכתב בהג' מיימוניות (הל' תפילה פ"ג אות ג') הובא בב"י (ריש סי' רל"ב), מאן דמצלי מפלג מנחה קטנה ולמעלה עדיף טפי. ויש לדון אם כוונתו לפלג המנחה - שהוא בתוך זמן מנחה קטנה, או בפלג בין הערבים - שהוא תחילת זמן מנחה קטנה. אולם בביאור הגר"א (סי' רל"ג ה') הביא דברי ההגמ"י - ולא גרס "קטנה", וזהו כדברי ר"ח דמפלה המנחה עדיף טפי. (וכע"ז משמע בדברי רבינו מנחם הל' תפילה פ"ג ה"ב עיי"ש).
 5 ובכף החיים (סי' רל"ב ס"ק ז') הביא משער הכוונות (נב.), שהאריז"ל היה נוהר מאוד להתפלל מנחה רק סמוך לשקיעת החמה.
 6 ועיי' ערוך השולחן (סי' רל"ד סעי' ז'), שהטעם שלא נתפשט לומר פרשת התמיד במנחה, כיון שבמקדש הוי מתפללים לפני הקרבת התמיד.
 7 ומבא בפנינו רבינו הגר"ז (עמ' מ"ה), שאמר פעם אחד לפני רבינו הגר"ז זע"א, על דבר מנחה גדולה שהוא רק בדיעבד, ואמר הרב על זה, אבא (הגר"ח) היה מתפלל מנחה גדולה גם בראש השנה, בראש השנה מהדר כל יחודי להיות יותר מדקדק במצות, ואם היה האבא סובר שזה רק בדיעבד, כי אז לפחות בראש השנה היה מתפלל מנחה קטנה.
 8 ויבדנים והנהגות מפורן החזו"א (פ"ח), הביא דהיה מתפלל מנחה גדולה, מלבד ביוה"כ"פ שהתפלל מנחה ונעילה ביחד.
 9 ובשער הציון (סי' רל"ג ס"ג) וסי' רל"ד ס"ק א') כתב, דמביאור הגר"א משמע שמצד שמנחה גדולה הוי לתחילה. אולם בשנות אליהו (ברכות פ"ד מ"א) כתב דרק בשעת הדחק יכולין להתפלל מנחה גדולה. ובמעשה רב (אות ס"ז) תפילת מנחה מקדים ובשבת מקדים יותר משום סעודה שלשית. וביאר בפעולת שכיר שהכונה שהקפיד שלא להתפלל עם דמדומי חמה, (ומשמע שלא הקפיד להתפלל מיד בתחילת זמנה).

